paterfamilias cum eo locutus esset : non enim ideo circumvenisse minus leges existimandus est, cum perinde incertum sit, cui prospectum voluerit.

124. Neratius, [lib. 5 Membranarum.]

Si heredes nominatim[80] enumerati, dare quid damnati sunt, propius est, ut viriles[81] partes debeant : quia personarum enumeratio hunc effectum habet, ut exæquentur in legato præstando, qui si nominati non essent, hereditarias partes debituri essent.

125. Rutilius Maximus, [lib. singul., ad legem Falcidiam].

Si heres centum præcipere jussus sit, et restituere hereditatem, et patronus bonorum possessionem contra tabulas petierit : sicut legata, ita et præceptio pro parte, quam patronus abstulit, minuetur[82].

126. Paulus, [lib. singul. de secundis Tabulis].

Ab exheredati substituto inutiliter legatum datur. Ergo nec a legitimo[83] exheredati fideicommissum dari poterit : quod et legitimi eo jure præstare coguntur, quo, si scripti fuissent. Sed si committente aliquo ex liberis in edictum prætoris, quo contra tabulas bonorum possessionem pollicetur, scriptus quoque filius contra tabulas bonorum possessionem petierit : substitutus ejus, legata pro modo patrimonii, quod ad filium pervenit, præstabit, perinde ac si id quod per bonorum possessionem filius habuit, a patre accepisset. — § 1. Cum a posthumo ita legetur, *si heres erit*, et non nato posthumo substituti adeant : legata eos debere, existimandum est, quæ ille, si viveret, debiturus erat.

127. *Idem*, [libro singulari de jure Codicillorum.]

A fratris posthumo fideicommissum dari potest : sola enim voluntas[84] servatur in fideicommissis : et obtinuit Galli sententia, alienos[85] quoque posthumos legitimos nobis heredes fieri.

128. Marcianus, [lib. 2 Institutionum].

Si tutor pupillam suam contra[86] senatusconsultum uxorem duxit, illa quidem ex testamento ejus capere potest, ipse autem non potest : et merito : delinquunt enim hi, qui prohibitas nuptias contrahunt : et merito puniendi sunt, quod imputari non potest mulieri, quæ a tutore decepta est.

LIBER TRIGESIMUSPRIMUS.

[LIBER SECUNDUS].

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

1. Ulpianus, lib. 9, ad Sabinum.

In arbitrium alterius conferri legatum, veluti conditio, potest : quid enim interest[1] *si Titius in Capitolium ascenderit*, mihi legetur, an, *si voluerit?* — § 1. Sed cum ita legatum sit, pupillo sive pupillæ, *arbitrio tutorum*, neque conditio inest legato, neque mora : cum placeat, in testamentis legatum in alterius arbitrium collatum, pro[2] viri boni arbitrio accipi : quæ enim mora est in boni viri arbitrio, quod injectum legato velut certam quantitatem exprimit, pro viribus videlicet patrimonii?

2. Paulus, [lib. 75, ad Edictum].

Quotiens nominatim[3] plures res in legato exprimuntur, plura legata sunt : si autem supellex[4], aut argentum, aut peculium, aut instrumentum legatum sit, unum legatum [est].

3. *Idem*, [lib. 4, ad Plautium].

Si ita legetur, *heres dare damnas esto, si in Capitolium non ascenderit* : utile legatum est, quamvis in potestate ejus sit ascendere, vel non ascendere.

4. *Idem*, [lib. 8, ad Plautium].

Neminem ejusdem rei legatæ sibi partem[5] velle, partem nolle, verius est.

80. L. 54, in fin. supr. h. t. — 81. Obst. L. 17, infr. de duob. reis constit. — 82. L. ult. in fin. infr. de legat. 3. — 83. L. 94, in pr. supr. h. t. — 84. L. 7, in fin. infr. de supellect. legat. — 85. § 28, Inst. de legat. — 86. L. 63, in fin. supr. de ritu nupt. ; L. 2, § 1 et 2, infr. de his quæ ut indign.

Lib. II. — 1. *Immo vide* L. 68, supr. de hered. instit. ; L. 11, § 7, infr. de legat. 3 ; L. 52, infr. de condit. et demonstr. — 2. d. L. 11, § 7 ; L. 7, in pr. supr. de contrah. empt. ; L. 47, § 1, in fin. supr. de admin. et peric. tut. — 3. L. 3, infr. de pecul. legat. — 4. L. 6, in fin. infr. h. t. — 5. L. 38, in pr. supr. de legat. 1. — 6. L. 101, in pr. supr. d. t. ; L. 80, infr. de usu et usufr. legat. — 7. L. 36, § 3, infr. ad leg. Falcid. ; L. 22, in pr. infr. de fideicom. libert. — 8. L. 38, in pr. supr. de legat. 1. — 9. L. 2, supr. h. t. — 10. L. 34, § 9, supr. de legat. 1. — 11. L. 108, in pr. supr. d. t. — 12. L. 63, in pr. ; L. 108, § 10, supr. d. t. — 13. L. 104, in fin. supr. d. t. — 14. L. 9, in pr. infr. de statulib. — 15. L. 84, § 9, supr. de legat. 1. — 16. L. 47, § 3, supr. d. t. — 17. d. § 9 ; L. 20, infr. de optione legat. — 18. L. 26, supr. famil. ercisc.

5. *Idem*, [lib. 7 Quæstionum].

Sed duobus[6] legatis relictis, unum quidem repudiare, alterum vero amplecti posse, respondetur. — § 1. Sed si unum ex legatis onus habet, et hoc repellatur, non idem dicendum est : pone eum, cui decem et Stichus legatus est, rogatum[7] servum manumittere : si Falcidia locum habet, ex decem utriusque legati quarta deducetur : igitur, repudiato servo, non evitabitur *onus deductionis*, sed legatarius ex pecunia duas quartas relinquet.

6. *Idem*, [lib. singul., ad legem Falcidiam].

Grege autem legato, non potest[8] quædam sperni, quædam vindicari : quia non plura, sed unum legatum est. Idemque dicemus, peculio legato aut veste[9], aut argento, et similibus.

7. *Idem*, [lib. 8, ad Plautium].

Si *Titio* et ei, qui capere[10] non potest, decem legata sint : quia duobus heres dare damnatur, et unus capere non potest, quinque sola Titio dantur.

8. *Idem*, [lib. 9, ad Plautium].

Si quis servum heredis vel alienum legaverit, et is fugisset : cautiones interponendæ sunt de reducendo eo : sed si quidem vivo testatore fugerit, expensis[11] legatarii reducitur ; si post mortem, sumptibus heredis. — § 1. Si ita legetur, *Sempronio decem : aut, si noluerit, hominem Stichum lego* : hoc casu duo legata sunt, sed uni contentus esse debet. — § 2. Si quis legaverit *ex illo dolio amphoras decem* : etsi non decem, sed pauciores[12] inveniri possint, non extinguitur legatum : sed hoc tantummodo accipit, quod invenitur. — § 3. Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oportet : utputa si *Titio* relictum est, et duo ejusdem nominis amici testatoris veniant, et legatum petant, et heres solvere paratus sit, deinde ambo defendere heredem parati sint : eligere debere heredem, cui solvat, ut ab eo defendatur. — § 4. Certam pecuniam legatam si et legatarius et substituti legatarii peterent, et heres solvere paratus sit : si ambo defendere heredem parati sint, eligere debet heres, cui solvat, ut ab eo defendatur : et si neutrius manifesta calumnia videatur, ei potius solvendum, cui primum legatum est. — § 5. Si cui certam partem hereditatis legavero : divus *Hadrianus rescripsit*, ut neque pretia manumissorum neque funeris impensa deduceretur.

9. Modestinus, [lib. 9 Regularum].

Cum autem pars bonorum ita legatur, *bonorum meorum, quæ sunt, cum moriar* : dos[13] et manumissorum pretia e medio deducenda sunt.

10. Javolenus, [lib. 1, ex Plautio].

Cum fundus nominatim legatus sit, si quid [ei] post testamentum factum adjectum est, id quoque legato cedit, etiam si illa verba adjecta non sint, *qui meus erit* : si modo testator eam partem non separatim possedit, sed universitati prioris fundi adjunxit.

11. Pomponius, [lib. 7, ex Plautio.]

Statuliberum ab herede ne tunc quidem, cum dubia sit ejus ex testamento libertas, legatum sine libertate accipere posse, Labeo ait : quia servus ejus[14] esset ; sed si heres eandem conditionem legato inserat, quæ libertati a testatore data præposita fuerit, valet legatum ; nam et si, cum moreretur heres, servus liber esse jussus esset, recte sine libertate ei ab herede legari posse constitit : quia supervacuum sit, ei libertatem dare, quam ex testamento heredis capturus non sit, sed [ex] testatoris [habet]. — § 1. *Stichum aut Pamphilum, utrum heres meus volet, Titio dato : dum utrum velit dare, eo die, quo testamentum meum recitatum erit, dicat* : si non dixerit heres, Pamphilum an Stichum dare malit, perinde obligatum eum esse puto, ac si Stichum aut Pamphilum dare damnatus esset, utrum legatarius elegerit. Si dixerit[15], se Stichum dare velle, Sticho mortuo, liberari eum. Si ante diem legati cedentem alter[16] mortuus fuerit : alter qui supererit, in obligatione manebit. Cum autem semel dixerit heres utrum dare velit, mutare[17] sententiam non poterit : et ita et Juliano placuit.

12. Paulus, [lib. 2, ad Vitellium].

Si pecunia legata in bonis legantis non sit, solvendo tamen hereditas sit : heres pecuniam legatam dare compellitur : sive de suo, sive ex[18]

venditione rerum hereditariarum, sive unde voluerit. — § 1. Quod ita[19] legatum est, *heres, cum morietur, Lucio Titio dato decem*, cum incerta die legatum est, ad heredes legatarii non pertinet, si vivo herede decesserit.

13. Pomponius, [lib. 7, ex Plautio.]

Qui duos reos ejusdem pecuniæ habet, Titium atque Mævium, ita legavit : *quod mihi Titius debet, Mævio heres meus dato : quod Mævius [debet], Seio dato* : his verbis onerat heredem ; nam cum actiones suas heres Mævio præstiterit adversus Titium, videtur Mævius facto ejus liberatus esse : et idcirco Seio heres tenebitur. — § 1. Si is, qui unum reum habebat, quod is sibi deberet, duobus in solidum separatim legasset : oneratur heres duobus satisfacere, uni actione cedendo, alteri pecuniam solvendo.

14. Paulus, [lib. 4, ad Vitelleium].

Si idem servus et legatus[20] et liber esse jussus sit : favor libertatis prævalet[21] ; sin autem et in posteriore scriptura legatus est, et evidens[22] ademptio libertatis ostenditur : legatum propter defuncti voluntatem prævalebit. — § 1. Servo alieno[23] herede instituto, post mortem domini ejus, cui adquisita hereditas, et libertatem fideicommissariam dari posse constat.

15. Celsus, lib. 6 Digestorum.

Si quis duobus heredibus institutis, ita legaverit, *Stichum aut decem heredes dato* : non potest alter heredum quinque, alter partem Stichi dare ; sed necesse est, utrumque aut Stichum totum aut decem solvere.

16. Paulus, [lib. 6 Digestorum].

Si Titio aut Seio, *utri heres vellet*, legatum relictum est : heres alteri dando, ab utroque liberatur ; si neutri dat : uterque perinde petere potest, atque si ipsi soli legatum foret ; nam ut stipulando duo rei constitui possunt, ita et testamento potest id fieri.

17. Marcellus, [lib. 10 Digestorum].

Si quis Titio decem legaverit, et rogaverit, *ut ea restituat Mævio*, Mæviusque fuerit mortuus[24] : Titii commodo cedit, non heredis : nisi[25] dumtaxat ut ministrum Titium elegit. Idem est, et si ponas usumfructum legatum. — § 1. Si heres damnatus esset, decem uni ex libertis dare, et non constituerit cui daret : heres omnibus[26] eadem decem præstare cogendus est.

18. Celsus, [lib. 17 Digestorum].

Heredem meum ita tibi obligare possum, ut si, quandoque ego moriar, tuus servus Stichus non erit, dare eum tibi damnas sit.

19. *Idem*, [lib. 18 Digestorum].

Si is, cui legatus sit Stichus, aut Pamphilus, cum Stichum sibi legatum putaret, vindicaverit : amplius mutandæ vindicationis jus non habet : tanquam si damnatus heres alterutrum dare, Stichum dederit, cum ignoret sibi permissum vel Pamphilum dare, nihil repetere possit.

20. *Idem*, [lib. 19 Digestorum].

Et Proculo placebat, et a patre sic accepi, quod servo communi legatum sit, si alter dominorum omitteret, alteri non[27] adcrescere : non enim conjunctim, sed partes legatas : nam ambo si vindicarent, eam quemque[28] legati partem habiturum, quam in servo haberet.

21. *Idem*, [lib. 20 Digestorum].

Cum quidam uxori suæ dotem reddidisset, quadraginta ei legare voluisset ; et quamquam sciret dotem redditam[29], hoc tamen prætextu usus esset, quasi dotis reddendæ nomine eam summam legaret : existimo, deberi quadraginta : etenim *reddendi*[30] verbum quamquam significationem habeat retro dandi, recipit tamen et per se dandi significationem.

22. *Idem*, [lib. 21 Digestorum].

Lucius Titius, in testamento suo, Publio Mævio *militiam suam reliquit, sive pecuniam [ejus], quæcunque redigi ex venditione ejus potuerit, cum suis commodis* : sed cum supervixit testamento Lucius Titius militiam vendidit, et pretium exigit, et dedit ei, cui illam militiam vel pretium ejus testamento dari voluerit : post mortem Lucii Titii iterum Publius Mævius vel militiam vel pretium ejus ab heredibus Lucii Titii

19. L. 4, in pr. infr. quando dies legat. — 20. L. 16, in pr. ; L. 18, in fin. supr. de vulg. et pupill. substit. ; L. 10, in fin. ; L. 40, in pr. infr. de manumiss. testam. — 21. L. ult § 1, L. 27, infr. h. t. — 22. d. L. 10, in fin. — 23. L. 16, infr. de fideicom. libert. — 24. L. 38, § 6, infr. de legat 3. I. un. § 4, C. de caduc. toll. — 25. L. 8, infr. de aliment. — 26. L. 54, vers. idem sit infr. h. t. — 27. *Immo vide* L. 1, § 1, supr. de usufr. adcrescendo — 28 *I.* 50, in pr. supr. de legat. 1. — 29. § 18 Inst. h. t. ; L. 3, C. de fideicomm. — 30. L. 100, in pr. infr. de legat. 3 ; L. 94, infr. de verb. sign. — 31. L. 21, § 12, infr. de legat. 3. — 32. L. 34, § 14, supr. de legat. 1 ; L. 10, infr. de usu et usufr. legat. — 33. L. 17, in fin. supr. ; L. 67, § 7, infr. h. t. — 34. L. 8, § 2, supr. de legat. 1 ; L. 25, in pr. infr. quando dies legat. — 35. L. 12, L. 13, supr. solut. matrim. ; L. 1, § 1, infr. de jure immunit. ; L. 68, L. 196, infr. de reg. jur. ; § 6, Inst. de jure natur. gent. et civili. — 36. L. 9, infr. de usu et usufr. legat. — 37. L. 61, in fin. infr. h. t.

exigebat. Celsus : Existimo pretium militiæ præstari non oportere : nisi legatarius ostenderit, testatorem, et post factam solutionem, iterum eum pretium militiæ accipere voluisse : quod si non totum pretium militiæ, sed partem vivus testator legatario dedit, reliqui superesse exactionem ; nisi heres [et] ab hoc decessisse testatorem ostenderit : onus[31] enim probandi mutatam esse defuncti voluntatem, ad eum pertinet, qui fideicommissum recusat.

23. Marcellus, [lib. 13 Digestorum.]

Lucio Titio fundum Seianum, vel usumfructum fundi Seiani lego : potest legatarius vel fundum vindicare[32], vel fructum : quod facere non potest is, cui tantum fundus legatus est.

24. Ulpianus, [lib. 2 Fideicommissorum.]

Cum quidam ita fideicommissum reliquisset, *rogo restituas libertis meis quibus voles* : Marcellus putavit, posse heredem et indignum præferre. At si ita, *his quos dignos putaveris* : petere posse ait eos, qui non offenderint. Idem ait, si neminem[33] eligat, omnes ad petitionem fideicommissi admitti videri, quasi jam præsenti die datum, cum sic relinquitur [*quibus voles*], nec ulli offerat. Plane, si cæteri defuncti sunt, superstiti dandum, vel heredi ejus, si prius, quam peteret, decessit. Scævola autem notat, si omnes petere potuerunt, cum nulli offertur, cur non et qui decesserunt, ad heredem transmiserunt? utique, si uno petente jam eligere non potest, cui det? videtur enim Marcellus, cum fideicommissum ita relinquitur, *ex libertis cui volueris*, arbitrari, nisi offerat, cui heres velit, et statim offerat, sine aliquo scilicet intervallo, statim competere omnibus petitionem : cum igitur omnibus competat, merito notatus est, cur superstiti soli putet dandum : nisi forte antequam justum tempus prætereat, quo potuit eligere, cui potius offerat, cæteri decesserint.

25. Marcellus, [lib. 25 Digestorum.]

Si tamen quibusdam absentibus præsentes petent, cum præsenti die relictum sit fideicommissum, causa cognita statuendum est, exploranduque an et alii sint petituri.

26. *Idem*, [lib. 16 Digestorum.]

Is, cujus in servo proprietas erat, fructuario herede instituto, alicui eum servum legavit : non potest heres doli mali exceptione uti, si legatarius vindicare servum vellet non relicto heredi usufructu.

27. Celsus, [lib. 34 Digestorum.]

Si illud[34] *aut illud* legatum sit, unum legatum est : si sub contrariis conditionibus aliud atque aliud legatum est, unum legatum esse arbitramur : neque refert, et heredum, et eorum, quibus legatum est, diversas personas esse : veluti si ita legatum est, *si Nerva consul factus erit, Titius heres Atilio fundum : si non erit Nerva consul factus, Seius heres Mævio centum dato.*

28. Marcellus, [lib. 29 Digestorum.]

Cum patronus ex debita parte institutus, fideicommissum relictum ab eo præstare non cogitur : si omiserit institutionem, qui eam partem vindicant, utrum eodem modo retinere, an vero præstare debeant fideicommissum? Et magis est, deberi fideicommissum : quoniam quod illius personæ præstaretur, hoc nequaquam ad[35] alium pertinere deberet.

29. Celsus, lib. 36 Digestorum.

Pater meus referebat, cum esset in consilio Duceni Veri consulis itum in sententiam suam : ut, cum Otacilius Catulus, filia ex asse herede instituta, liberto ducenta legasset, petissetque ab eo, ut ea concubinæ ipsius daret, et libertus, vivo testatore, decessisset, et quod ei relictum erat, apud filiam remansisset, cogeretur[36] filia id fideicommissum concubinæ reddere. — § 1. Quod alicujus heredis nominatim fidei committitur, potest videri ita demum dari voluisse, si ille extitisset heres. — § 2. Si filio heredi pars ejus, a quo nominatim legatum est, adcrescit : non[37] præstabit legatum, quod jure antiquo capit.

30. *Idem*, lib. 37 Digestorum.

Quidam in testamento ita scripsit, *Reipublicæ Graviscanorum lego in tutelam viæ [reficiendæ], quæ est in colonia eorum, usque ad viam*

causa adject. — 30. L. 100, in pr. infr. de legat. 3 ; L. 94, infr. de verb. sign. — 31. L. 21, § 12, infr. de legat. 3. — 32. L. 34, § 14, supr. de legat. 1 ; L. 10, infr. de usu et usufr. legat. — 33. L. 17, in fin. supr. ; L. 67, § 7, infr. h. t. — 34. L. 8, § 2, supr. de legat. 1 ; L. 25, in pr. infr. quando dies legat. — 35. L. 12, L. 13, supr. solut. matrim. ; L. 1, § 1, infr. de jure immunit. ; L. 68, L. 196, infr. de reg. jur. ; § 6, Inst. de jure natur. gent. et civili. — 36. L. 9, infr. de usu et usufr. legat. — 37. L. 61, in fin. infr. h. t.

Aureliam : quæsitum est, an hoc legatum valeat? Juventius Celsus respondit, Propemodum quidem imperfecta est hæc scriptura, *in tutelam* [*Aureliæ*] *viæ* : quia summa adscripta non est. Potest tamen videri tanta summa legata, quanta ei rei sufficeret : si modo non apparet, aliam fuisse defuncti voluntatem, aut ex magnitudine ejus pecuniæ, aut ex mediocritate facultatium, quam testatrix reliquit : tunc enim officio judicis, secundum æstimationem patrimonii, et legati quantitas definiri potest.

31. Modestinus, [lib. 1 Regularum.]

Si quis, quos non poterit manumittere, legavit, ut manumitterentur : nec legatum nec libertas valet.

32. *Idem*, [lib. 9 Regularum.]

Omnia, quæ testamentis sine die vel conditione adscribuntur, ex die aditæ hereditatis præstentur. — § 1. Fundum ante conditionem completam ab herede non traditum, sed a legatario detentum, heres vindicare cum fructibus poterit. — § 2. Cum ita legatur, *illi hoc amplius fundum illum cum*[38] *omnibus rebus, quæ in eodem fundo erunt* : mancipia quoque continentur. — § 3. Cum ita legatur, *quidquid in horreo meo erit* ; et is, cui legatum est, ex rebus non legatis, ignorante eo, ampliandi[39] legati sui gratia, in horreum intulerit : quod illatum est, non videtur esse legatum. — § 4. Quod a legatario petitum erat, *ut alii restitueret* : si legatarius decedat, heres[40] quoque ejus id, quod legatum est, præstare debebit. — § 5. Species nominatim legatæ, si non reperiantur[41], nec dolo heredis deesse probentur : peti ex eodem testamento non possunt. — § 6. In fideicommisso, quod *familiæ* relinquitur, hi ad petitionem ejus admitti possunt, qui nominati sunt : aut post omnes eos extinctos, qui ex nomine defuncti fuerint eo tempore, quo testator moreretur, et qui ex his primo gradu procreati sint : nisi specialiter defunctus ad ulteriores voluntatem suam extenderit.

33. *Idem*, [lib. 9 Responsorum respondit.]

Legatorum petitio adversus heredes pro partibus hereditariis competit : nec pro his qui solvendo non sunt, onerari coheredes oportet. — § 1. Qui plures heredes instituit testamento, a quibusdam nominatim relinquit legata : postea codicillos ad omnes heredes scripsit : quæro, quæ legata debeantur? Modestinus respondit, cum manifeste testator testamento expresserit, a quibus heredibus legata præstari vellet, licet codicillos ad omnes scripserit, apparet tamen ea, quæ codicillis dedit, ab his præstanda esse, quos munere fungi debere testamento suo ostendit testator.

34. *Idem*, [lib. 10 Responsorum.]

Titia cum testamento facto decederet, heredibus institutis Mævia et Sempronio filiis suis ex æquis partibus, petit a Mævia, ut Stichum servum suum manumitteret, in hæc verba : *A te autem, Mævia filia carissima, peto, ut Stichum servum tuum manumittas, cum in ministerio tuo tot capita servorum tibi his codicillis legavero* : nec legavit. Quæro, quid his verbis relictum videatur : cum ut supra cautum est, duobus heredibus institutis defunctam testatricem, et mancipia hereditaria duarum personarum fuisse; et codicillis nihil relictum sit de præstandis mancipiis; nec posit utile fideicommissum putari, quod datum non sit, cum legasse se dixerit, nec adjecerit legati speciem, nec ab herede, uti præstarentur mancipia, petierit? Modestinus respondit, ex verbis consultationi insertis Mæviam neque legati, neque fideicommissi petitionem habere, neque libertatem servo suo dare compelli. — § 1. Lucius Titius in testamento suo ita cavit : Ὀκταβιάνῃ Στρατονίκῃ τῇ γλυκυτάτῃ μου θυγατρὶ χαίρειν. Βούλομαι αὐτὴν παρ' ἑαυτῆς λαβεῖν χωρίον Γάζαν σὺν ταῖς ἐνθήκαις αὐτοῦ πάσαις. Ὀκταβιάνῳ Ἀλεξάνδρῳ τῷ γλυκυτάτῳ μου υἱῷ. Ἐξαίρετον βούλομαι αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λαβεῖν σύγκτησιν ἀγωνοφόρον Κιμιάνην, σὺν αἷς ἔχει ἐνθήκαις πάσαις. Id est, *Octavianæ Stratonicæ dulcissimæ filiæ meæ salutem. Volo eam a se ipsa accipere villam Gazam cum impositionibus suis omnibus. Octaviano Alexandro dulcissimo filio meo salutem. Præcipuum volo eum accipere synthesin sterilium villarum cum impositionibus suis.* Quæro, an hujusmodi scriptura integrum prædium singulis datum esse videatur, an vero partem hereditariam duntaxat contineat : cum inutiliter a[42] semetipso quemque eorum, quam habebat, partem accipere voluit? Modestinus respondit, non sic interpretandam scripturam, de qua quæritur, ut fideicommissum inutile fiat. Item quæro, si integrum prædium relictum esse videtur, an pretium portionis fratri et coheredi solvendum sit? ut hoc ipso, quod a semetipso accipere præcepit, pretio illato integrum habere eum voluerit. Item respondit, ad solutionem pretii fideicommissarium minime compellendum. — § 2. Lucia Titia intestata moriens, a filiis suis per fideicommissum alieno servo domum reliquit : post mortem filii [ejus] iidem qui heredes cum diviserunt hereditatem matris, diviserunt etiam domum : in qua divisione dominus servi fideicommissarii *quasi testis* adfuit : quæro, an fideicommissi persecutionem adquisitam sibi per servum, eo quod interfuit divisioni, amisisse videatur? Modestinus respondit, fideicommissum ipso jure amissum non esse, quod ne repudiari[43] quidem potest : sed nec per doli exceptionem summovetur : nisi evidenter apparuerit, omittendi fideicommissi causa hoc [eum] fecisse. — § 3. Gaius Seius, [cum domum suam] haberet, et in prætorio uxoris suæ transtulisset, quasdam res de domo sua in eodem prætorio transtulit : ibique post multos dies decedens, testamento uxorem suam heredem et alios complures reliquit : quo testamento significavit verba, quæ infra scripta sunt : *In primis sciant heredes mei, nullam pecuniam esse penes uxorem meam Sed nec aliud quidquam. Ideoque hoc nomine eam inquietari nolo* : Quæro, an ea, quæ vivo eo in prætorio uxoris ejus translata sunt, communi hereditati vindicari possunt; et an secundum verba testamenti præscribi coheredibus possit a parte uxoris defuncti? Modestinus respondit, si ea, quæ in domum seu prætorium uxoris defunctus transtulit, præcipua ad eam pertinere voluit, nihil proponi, cur voluntate ipsius standum non sit. Necesse igitur habet mulier, talem voluntatem fuisse testatoris ostendere : quod nisi fecerit, in hereditate mariti et hæc remanere oportet. — § 4. Si ea conditione liberto fideicommissum relictum est, *ne*[44] *a filiis ejus recederet* ; et per tutores factum est, quo minus conditionem impleret : iniquum est, eum, cum sit inculpatus, emolumento fideicommissi carere. — § 5. Qui, invita filia, de dote egerat decessit, eadem illa exheredata, filio herede instituto, et ab eo fideicommissum filiæ dotis nomine reliquit : quæro, quantum a fratre mulier consequi debeat? Modestinus respondit : Quod in primis est, non esse consumptam de dote actionem mulieri, cum patri suo non consenserit, utique non ignoras : sic enim res explicatur, ut, si quidem major[45] quantitas in priore dote fuit, illius petitione sit tantummodo mulier contenta : quod si in summa dotis nomine legata amplius sit, quam in dote principali, compensatio fiat usque ad eandem summam, quæ concurrit; et id tantummodo, quod excedit in sequenti summa, ex testamento consequatur : non est enim verisimile patrem duplici præstatione dotis filium eumdemque heredem onerare voluisse; præterea cum putaverit se efficaciter, licet non consentiente filia, instituisse adversus generum de dote actionem. — § 6. Lucius Titius, relictis duobus filiis suis heredibus diversi sexus institutis, addidit caput generale, *uti legata et libertates ab his heredibus suis præstarentur* : quadam tamen parte testamenti a filio petit, ut omne onus legatorum in se sustineret, in hunc modum : [*Ea*] *quæcunque in legatis reliqui vel dari præcepi, ab Attiano filio meo et herede dari præstarique jubebo* : deinde subjecit in præceptione relinquenda filiæ suæ hæc verba : *Paulinæ filiæ meæ dulcissimæ si quid me vivo dedi, comparavi, sibi habere jubeo : cujus rei quæstionem fieri veto, et peto a te filia carissima, ne velis irasci, quod ampliorem substantiam fratri tuo reliquerim, quem scis magna onera sustentaturum; et legata, quæ supra feci, præstaturum* : quæro, an [ex] his extremis verbis, quibus cum filia sua in testamento pater locutus est, effectum videatur, ut hereditariis actionibus [id est] omnibus filium suum oneraverit; an vero jam solum propter onus legatorum locutus esse videatur, petitiones autem hereditariæ in utrumque heredem creditoribus dari debeant? Modestinus respondit, ut actiones creditorum filius solus excipiat, jussisse testatorem, non proponi.— § 7. Titia cum nuberet Gaio Seio, dedit in dotem prædia, et quasdam alias res : postea decedens codicillis ita cavit : Γάϊον Σέϊον τὸν ἄνδρα μου παρακαταθέμαί σοι, ὦ θύγατερ· ᾧ βούλομαι δοθῆναι εἰς βίου χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν μετοχὴν κώμης Νακλήνων, ἣν ἔφθασα δεδωκυῖα, εἰς προῖκα, σὺν σώμασι τοῖς ἐμφερομένοις τῇ προικὶ· καὶ κατὰ μηδὲν ἐγκληθῆναι αὐτὸν περὶ τῆς προικός· ἔσται γὰρ μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ σά, καὶ τῶν τέκνων σου. Id est, *Gaium Seium virum meum commendo tibi, o filia : cui volo dari ad viæ usum et fructum, participationem castelli Nacleorum quam præveni dedisse in dotem cum corporibus, quæ inferuntur doti : et in nihilum molestari eum de dote : erunt enim post mortem ejus tua, et filiorum tuorum* : præterea alia multa huic [eidem] marito legavit, ut, quandiu viveret, haberet. Quæro, an propter hæc, quæ codicillis ei extra dotem relicta sunt, possit post mortem Gaii Seii, ex causa fideicommissi, petitio filiæ et heredi Titiæ competere, et earum rerum nomine, quas in dotem Gaius Seius accepit? Modestinus respondit : Licet non ea verba proponuntur, ex quibus filia testatricis fideicommissum a Gaio Seio, postquam præstiterit, quæ testamento legata sunt, petere possit :

38. L. 68, in fin. : L. 78, § 2, L. 93, § 2, infr. de legat. 3. — 39. L. 18, § 12, infr. de instruc. vel instrum. legat. — 40. L. 40, § 1 : infr. ad SC. Trebell. — 41. L. 26, § 1, supr. de legat. 1. — 42. L. 18, L. 34, § 11: L. 116, § 1, supr. de legat. 1. — 43. *Immo vide* L. 7 supr. de legat. 1. — 44. L. 30, § 5, infr. de legat. 3. — 45. L. 22, § 3; L. 37, supr. soluto matrim.

tamen nihil prohibet, propter voluntatem[46] testatricis, post mortem Gaii Seii fideicommissum peti.

35. *Idem*, [lib. 16 Responsorum respondit.]

Legatis uxori, quæ usu ejus causa parata sunt, eos servos ad eam non pertinere, qui non proprii ipsius, sed communis[47] usus causa parti sunt.

36. *Idem*, [lib. 3 Pandectarum.]

Legatum est donatio[48] testamento relicta.

37. Javolenus, [lib. 1, ex Cassio.]

Qui testamento inutiliter[49] manumissus est, legari eodem testamento potest : quia totiens efficacior est libertas legato, quotiens utiliter data est.

38. *Idem*, [lib. 2, ex Cassio.]

Quod servus legatus ante aditam hereditatem adquisivit, hereditati[50] adquirit.

39. *Idem*, [lib. 3, ex Cassio.]

Si areæ[51] legatæ, post testamentum factum, ædificium impositum est : utrumque debebitur, et solum, et superficium.

40. *Idem*, [lib. 1 Epistularum.]

[Si] duobus servis meis eadem res legata est, et alterius servi nomine ad me eam pertinere nolo, totum[52] ad me pertinebit : quia partem alterius [servi per alterum servum adquiro, perinde ac si meo et alterius] servo esset legatum.

41. *Idem*, [lib. 7 Epistularum.]

Mævio fundi partem dimidiam, Seio partem dimidiam lego, eundem fundum Titio lego : si Seius decesserit, pars ejus utrique adcrescit : quia cum separatim[53] et partes fundi, et totus legatus sit, necesse est, ut ea pars quæ cessat, pro portione legati cuique eorum, quibus fundus separatim legatus est, adcrescat. — § 1. A me heredi uxori meæ ita legatum est, *Quidquid propter Titiam ad Seium dotis nomine pervenit, tantam pecuniam Seius heres meus Titiæ det.* Quæro, an deductiones impensarum fieri possint, quæ fierent, si de dote ageretur? Respondit : Non dubito, quin uxori suæ, quod ita legatum est, *A te heres peto, quidquid ad te pervenisset, ut tantum ei dares*, tota dos sine ratione deductionis impensarum mulieri debeatur. Non autem idem jus servari debet ex testamento extranei, quod servatur in testamento viri qui dotem uxori relegavit : hæc enim taxationis loco habenda est, *quidquid ad te pervenit;* illic autem, ubi vir uxori relegat, id videtur legare, quod in judicio dotis [mulier] consecutura fuerit.

42. *Idem*, [lib. 11 Epistularum.]

Cum ei, qui partem[54] capiebat, legatum esset, ut alii restitueret : placuit solidum capere posse.

43. Pomponius, [lib. 3, ad Quintum Mucium.]

Si ita relictum fuerit, *Quantum heres meus habebit, tantum Tithaso dari volo* : pro eo est, quasi ita scriptum sit, quantum omnes heredes habebunt. — § 1. Quod si ita fuerit : *Quantum unus heres habebit, tantum Tithaso heredes meos dare volo* : minor pars erit accipienda, quæ venit in legato. — § 2. Pegasus solitus fuerat distinguere, si in diem fideicommissum relictum sit, veluti post annos decem : interesse, cujus causa tempus dilatum sit, utrumne heredis, quo casu heredem fructum retinere debere, an legatarii, veluti si in tempus pubertatis ei, qui impubes sit, fideicommissum relictum sit, tunc[55] enim fructus præstandos et antecedentis temporis : et hæc ita intelligenda sunt, si non[56] nominatim adjectura est, ut cum incremento heres fideicommissum præstet. — § 3. Si ita scriptum sit, *Decem aut quindecim heres dato* : pro eo est, ac si decem[57] sola legata sint; aut si ita sit, *Post annum, aut post biennium, quam ego decessero, heres dato* : post biennium videtur legatum, quia heredis esset potestas in eligendo.

44. *Idem*, [lib. 4, ad Quintum Mucium.]

Si pluribus heredibus institutis, ita scriptum sit, *Heres meus damnas esto dare aureos quinque* : non quilibet heres, sed omnes videbuntur damnati, ut una quinque dent. — § 1. Si ita legatum fuerit, *Lucius Titius heres meus, Tithaso quinque aureos dare damnas esto;* deinde alio loco ita, *Publius Mævius heres meus Tithaso quinque aureos damnas esto dare* : nisi Titius ostenderit adimendi[58] causa a Publio legatum esse relictum, quinos[59] aureos ab utroque accipiet.

45. *Idem*, [lib. 8, ad Quintum Mucium.]

Si ita sit scriptum, *Filiabus meis centum aureos do* : an et masculini generis et fœminini liberis legatum videatur? nam si ita scriptum esset, *Filiis meis hosce tutores do*, responsum est, etiam[60] filiabus tutores datos esse : quod non est ex contrario accipiendum, ut filiarum nomine etiam masculi contineantur : *exemplo* enim *pessimum* est, *fœminino*[61] *vocabulo etiam masculos contineri.* — § 1. Si sub conditione, vel ex die certa, nobis legatum sit : ante[62] conditionem vel diem certum, repudiare non possumus : nam nec pertinet ad nos, antequam dies veniat vel conditio existat. — § 2. Si pater filiæ suæ testamento aureos tot heredem dare jusserit, *ubi ea nupsisset : si filia nupta sit*[63], cum testamentum fit, sed absente patre et ignorante, nihilominus legatum debetur : si enim hoc pater non ignorabat, videtur de aliis nuptiis sensisse.

46. Proculus, [lib. 5 Epistularum.]

Si scripsisset, qui legabat, *Quidquid mihi Lucium Titium dare facere oportet, Sempronio lego;* nec adjecit, *præsens in diemve* : non dubitarem, quantum ad verborum significationem adtineret, quin ea pecunia comprehensa non esset, cujus dies, moriente eo qui testamentum fecisset, nondum venisset; adjiciendo autem hæc verba, *Præsens in diemve* : aperte mihi videtur ostendisse, eam quoque pecuniam legare voluisse.

47. *Idem*, lib. 6 Epistularum.

Sempronius Proculus nepoti suo salutem. Binæ[64] tabulæ testamenti eodem tempore exemplarii causa scriptæ, ut volgo fieri solet, ejusdem patrisfamilias proferuntur; in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei legati sunt Titio : quæris, utrum et quinquaginta aureos, an centum duntaxat habiturus sit? Proculus respondit : In hoc casu [magis] heredi parcendum est; ideoque utrumque legatum nullo modo debetur, sed tantummodo quinquaginta aurei.

48. *Idem*, lib. 8 Epistularum.

Licinius Lucusta Proculo suo salutem. Cum faciat conditionem in releganda dote, ut si mallet uxor mancipia, quæ in dotem dederit, quam pecuniam numeratam recipere : si ea mancipia uxor malit, nunquid etiam ea mancipia, quæ postea ex his mancipiis nata sunt, uxori debeantur, quæro? Proculus Lucustæ suo salutem. Si uxor mallet mancipia, quam dotem accipere : ipsa mancipia, quæ æstimata in dotem dedit, non[65] etiam partus mancipiorum ei debebuntur. — § 1. Bonorum possessione dementis curatori data, legata a curatore, qui furiosum defendit, peti poterunt : sed qui petent, cavere[66] debebunt, *si hereditas evicta fuerit, quod legatorum nomine datum sit, reddiu iri.*

49. Paullus, [lib. 5, ad legem Juliam et Papiam.]

Mortuo bove, qui legatus est, neque corium[67], neque caro debetur. — § 1. Si Titio frumentaria tessera legata sit, et is decesserit : quidam putant extingui legatum; sed hoc non est verum : nam cui tessera vel militia legatur, æstimatio videtur legata. — § 2. Labeo refert, agrum cujus commercium non habes, legari tibi posse, Trebatium respondisse : quod merito Priscus Fulcinius falsum esse aiebat. — § 3. Sed Proculus [ait], si quis heredem suum eum fundum, cujus commercium is heres non habeat, dare jusserat ei, qui ejus commercium habeat : putat heredem obligatum esse (quod verius est) vel in ipsam rem, si hæc in bonis testatoris fuerit : vel, si non est, in ejus æstimationem. — § 4. Si testator dari quid jussisset, aut opus fieri, aut munus dari : pro portione sua eos præstare, quibus pars hereditatis adcresceret, æque atque cætera legata, placet.

50. Marcellus, [lib. 28 Digestorum.]

Ut heredibus substitui potest, ita etiam legatariis[68]; videamus, an idem fieri possit, et cum mortis causa donabitur : ut id promittat ille alteri, si ipse capere non poterit? quod magis est : quia in posterioris quoque persona donatio confertur. — § 1. Si Titius mihi Stichum aut decem debeat, et legavero tibi Stichum quem mihi debet : placet extingui[69] legatum, decem solutis; et si diversis, alii decem, alii Stichus legatus fuerit : ex eventu solutionis legatum valet. — § 2. Cum ita legatum est, *quantam pecuniam heres meus a Titio exegerit, tantam Mævio dato* : si sub conditione legatum est, antequam exacta pecunia sit,

46. L. 7, in fin. infr. de supell. legat. — 47. L. 10, infr. de auro. — 48. § 1, Inst. h. t. — 49. L. 44, § 7, supr. de legat. 1. — 50. L. 31, § 6, supr. d. t. — 51. L. 44, § 4, supr. d. t. — 52. L. 88, L. 89, in fin. infr. h. t. — 53. *Vide tamen* L. 20, supr. eod. : L. 1, in pr. supr. de usufruct. adcresc. — 54. L. 18, infr. de legat. 3 : L. 16, § 15, infr. ad SC. Trebell. — 55. L. 3, § 2, in fin. supr. de usur. : L. 21, § 2, in fin. infr. de annuis legat. : L. 78, § 12, infr. ad SC. Trebell. — 56. L. 63, § 4, infr. d. t. — 57. Arg. L. 12, L. 88, § 3, L. 109, infr. de verb. oblig. *fac.* L. 39, § 6, supr. de legat. 1. — 58. *Fac.* L. 9, infr. de alim. vel transferend. legat. — 59. L. 113, § 2, supr. de legat. 2. — 60. L. 16, in pr. supr. de testam. tut. — 61. L. 81, in pr. infr. de legat. 3. — 62. L. 13, in pr. supr. de adquir. vel omitt. hered. — 63. L. 11, in pr. infr. de condit. et demonstr. — 64. § 13, Inst. de testam. — 65. L. 14, in fin. supr. de usur. — 66. L. 8, infr. si cui plus quam per leg. Falcid. — 67. L. 30, supr. quib. mod. usufr. — 68. L. 36, § 1; L. 77, in pr. infr. de condit. et demonstr. — 69. L. 75, in fin. supr. de legat. 1.

legatarius agere non potest : quod si statim dies legati cedit (ut Publicius recte putat), legatarius agere potest, ut actiones præstentur.

51. Ulpianus, lib. 8, ad legem Juliam et Papiam.

Si ita quis testamento suo cavisset, *illi, quantum plurimum per legem accipere potest, dari volo* : utique tunc, cum quando capere potuerit, videtur ei relictum. Sed et si dixerit, *Quam maximam partem dare possum, damnas esto heres meus ei dare* : idem erit dicendum. — § 1. Is, cui *in*[70] *tempus liberorum* tertia pars relicta est, utique non poterit adoptando[71] tertiam partem consequi.

52. Terentius Clemens, lib. 3, ad legem Juliam et Papiam.

Non oportet prius de conditione cujusquam quæri, quam hereditas legatumve ad eum pertineat.

53. *Idem,* [lib. 4, ad legem Juliam et Papiam.]

Cum ab uno herede mulieri pro dote, compensandi animo, legatum esset, eaque dotem suam ferre, quam legatum maluerit : utrum in omnes heredes, an in eum solum, a quo legatum est, actio ei dote dari debeat, quæritur? Julianus, in eum primum, a quo legatum sit, actionem dandam putat : nam cum aut suo jure, aut judicio mariti contenta esse debeat, æquum esse, eum, a quo ei maritus aliquid pro dote legaverat, usque ad quantitatem legati onus hujus æris alieni sustinere, reliqua parte dotis ab heredibus ei præstanda. — § 1. Eadem erunt dicenda, si heres instituta pro dote, omiserit hereditatem, ut in substitutum actio detur : et hoc verum est. — § 2. Sed de legatis et legis Falcidiæ ratione belle dubitatur, utrum is[72], in quem solum dotis actio detur, legata integra ex persona sua debeat, perinde ac si omnes heredes dotem præstarent : an dotem totam in ære alieno computare, quia in eum solum actio ejus detur; quod sane magis rationem habere videtur.

54. *Idem,* [lib. 13, ad legem Juliam et Papiam.]

Si cui fundus centum dignus legatus fuerit, *si centum heredi vel cuilibet alii dederit* : uberrimum videtur esse legatum; nam alias interest legatarii fundum potius habere, quam centum : sæpe enim confines fundos etiam supra justam æstimationem interest nostra adquirere.

55. Gaius, [lib. 12, ad legem Juliam et Papiam.]

Si Titio et mihi eadem res legata fuerit; et is die cedente legati decesserit, me herede relicto, et vel ex mea propria causa, vel ex hereditaria legatum repudiavero : magis placere video, partem defecisse.— § 1. Si eo herede instituto, qui vel nihil, vel non totum capere potest, servo hereditario legatum fuerit : tractantibus nobis de capacitate, videndum est, utrum heredis an defuncti persona, an neutrius spectari debeat? Et post multas varietates placet, ut, quia nullus est dominus, in cujus persona de capacitate quæri possit, sine ullo impedimento adquiratur legatum hereditati : atque ob id omnimodo ad eum pertineat, quicunque postea heres extiterit, secundum quod accipere potest : reliqua autem pars ad eos, qui jure vocantur, venit.

56. *Idem,* [lib. 14, ad legem Juliam et Papiam.]

Quod principi relictum est, qui antequam dies legati cedat, ab hominibus ereptus est, ex constitutione divi Antonini, successori ejus debetur.

57. Junius Mauricianus, [lib. 2, ad legem Juliam et Papiam.]

Si *Augustæ* legaveris, et ea inter homines esse desierit : deficit, quod ei relictum est. Sicuti divus Hadrianus in *Plotinæ*, et proxime imperator Antoninus in Faustinæ *Augustæ* persona constituit, cum ea ante inter homines esse desiit, quam testator decederet.

58. Gaius, [lib. 14, ad legem Juliam et Papiam.]

Si cui res legata fuerit, et omnino aliqua ex parte voluerit suam esse : totam[73] adquirit.

59. Terentius Clemens, [lib. 15, ad legem Juliam et Papiam.]

Si mihi pure, servo meo vel pure, vel sub conditione eadem res legata est; egoque legatum, quod mihi datum est, repudiem, deinde, conditione existente, id quod servo meo legatum est, vellem ad me pertinere : partem legati deficere, responsum est : nisi si quis dubitet, an existente conditione, si servus vivat, omnimodo legatum meum fiat, quod semel ad me pertinere voluerim : quod æquius esse videtur. Idem est, et si duobus servis meis eadem res legetur.

60. Ulpianus, [lib. 16, ad legem Juliam et Papiam.]

Julianus ait : Si a filio herede legatum sit Seio, fideique ejus commissum [fuerit] sub conditione ut Titio daret, et Titius pendente conditione decesserit : fideicommissum deficiens apud[74] Seium manet, non ad filium heredem pertinet : quia *in fideicommissis potiorem causam habere eum, cujus fides electa sit, senatus voluit.*

61. Ulpianus, [lib. 18, ad legem Juliam et Papiam.]

Si Titio et Mævio heredibus institutis, qui quadringenta relinquebat, a Titio ducenta legaverit, et quisquis heres esset, centum; neque Mævius hereditatem adierit : trecenta Titius debebit. — § 1. Julianus quidem ait, si alter ex legitimis heredibus repudiasset portionem, cum essent ab eo fideicommissa relicta, coheredem ejus non esse cogendum[75] fideicommissa præstare : portionem enim ad coheredem sine onere pertinere : sed post rescriptum Severi, quo fideicommissa ab instituto relicta, a substitutis debentur[76], et hic quasi substitutus cum suo onere consequetur adcrescentem portionem.

62. Licinius Rufinus, lib. 4 Regularum.

Si alienus servus heres institutus fuerit, a domino ejus fideicommissum relinqui potest, sed ita hoc fideicommissum dominus præstare debet, si per servum factus sit heres; quod si, antequam jussu ejus adiretur hereditas, servus manumissus fuerit, et suo arbitrio adierit hereditatem : dominus id debiturus non est, quia heres factus non est; nec servus, quia rogatus est : itaque utilis actio hoc casu competit, ut is, ad quem emolumentum hereditatis pervenerit, et fideicommissum præstare compellatur.

63. Callistratus, [lib. 4 Edicti monitorii.]

Si heres rem legatam ignorans[77], in funus consumpsit : ad exhibendum actione non tenebitur : quia nec possidet, nec dolo malo fecit, quo minus possideret; sed per in factum actionem legatario consulitur, ut indemnitas ei ab herede præstetur.

64. Papinianus, [lib. 15 Quæstionum.]

Cum proponebatur, in scriptura fideicommissi, quod pluribus sub conditione fuerat relictum, per errorem omissam mutuam substitutionem, quam testator in secundis tabulis, cum eosdem substitueret, expressit : divi Marcus et Commodus imperatores rescripserunt, voluntatem manifestam videri mutuæ factæ substitutionis : etenim in causa fideicommissi, utcunque precaria voluntas quæreretur, conjectura potuit admitti.

65. *Idem,* [lib. 16 Quæstionum.]

Peculium legatum augeri[78] et minui potest, si res peculii postea esse incipiant aut desinant. Idem in familia erit, sive universam familiam suam, sive certam, veluti urbanam aut rusticam, legaverit, ac postea servorum officia vel ministeria mutaverit. Eadem sunt, lecticariis aut pedissequis legatis.— § 1. *Quadrigæ* legatum, equo postea mortuo, perire quidam ita credunt, si equus ille decessit, qui demonstrabat quadrigam : sed si medio tempore deminuta suppleatur[79], ad legatarium pertinebit. — § 2. Titio Stichus legatus, post mortem Titii libertatem accepit : et legatum adita hereditate, et libertas post mortem Titii competit[80]. Idemque est, et si moriente Titio liber esse jussus est. — § 3. Si tamen Titio, ex parte herede instituto, servus legatus [sit], et post mortem ejus liber esse jussus sit, sive adierit hereditatem Titius[81], sive non adierit, post cujus mortem libertas ei data est, defuncto eo, libertas competit.

66. *Idem,* [lib. 17 Quæstionum].

Mævius fundum mihi ac Titio sub conditione legavit, heres autem ejus eundem sub eadem conditione mihi legavit : verendum esse Julianus ait, ne exstante conditione pars eadem ex utroque testamento mihi debeatur. Voluntatis tamen quæstio erit : nam incredibile videtur, id egisse heredem, ut eadem portio bis[82] eidem debeatur. Sed verisimile est, de altera parte eum cogitasse. Sane constitutio principis, qua placuit, *eidem sæpe legatum corpus non o erare heredem*, ad unum testamentum pertinet. Debitor autem [non] semper, quod debet, jure legat : sed ita, si[83] plus sit in specie legati; si enim idem sub eadem conditione relinquitur, quod emolumentum legati futurum est? — § 1. Duorum[84] testamentis pars fundi, quæ Mævii est, Titio legata est : non inelegante probatum est, ab uno herede soluta parte fundi, quæ Mævii fuit, ex alio testamento liberationem obtingere; neque postea parte alienata revocare actionem semel extinctam. — § 2. Sed si pars fundi simpliciter, non quæ Mævii fuit, legetur, solutio prior non peremit[85] alteram actionem : atque etiam hanc eandem partem aliquo modo suam[86] factam poterit alter heres solvere : [neque] plures in uno fundo dominium juris intellectu,

70. L. 9, infr. de condit. et demonstr. — 71. L. 76, infr. d. t. — 72. L. 3, infr. ad leg. Falcid. — 73. L. 38, in pr. supr. de legat. 1. — 74. L. 17, in pr. supr. h. t. — 75. L. 29, in fin. supr. eod. — 76. L. 74, supr. de legat. 1. — 77. L. ult. in fin. infr. h. t.; L. 9, § 4, in fin. supr. ad exhibend.; L. 25, § 3, infr. ad SC. Trebell.; L. 1, § 17, in fin. infr. ut legat. — 78. § 20, Inst. h. t.; L. 8, infr. de pecul. legat.— 79. L. 10, in fin.; L. 11, supr. quib. mod. usufr. amitt. *adde* L. 22, supr. de legat. 1. — 80. *Immo vide* L. 68, in fin. supr. h. t. — 81. L. 26, § 6, infr. de fideicom. libert. — 82. L. 34, § 1, supr. de legat. 1; L. 1, § pen. infr. de dote præleg.— 83. § 14, Inst. h. t.; L. 25, vers. contra in fin. infr. de liberat. legat. — 84. L. 34, § 2, supr. de legat. 1. — 85. *Fac.* L. 83, supr. d. t. — 86. L. 67, infr. de solution.

N

de Natalibus restituendis. *pag.* 18. 9. *lib.* 40. *tit.* 11.
Nautæ, caupones, stabul. 356. * 4. 9.
de Nautico fœnore. 732. * 22. 2.
Ne de statu defunctorum. 1327. * 40. 15.
de Negotiis gestis. 307. * 3. 5.
Ne quid in flumine publico fiat. 1403. * 43. 15.
——— loco publico, vel itin. 1398. * 43. 8.
——— loco sacro fiat. 1397. * 43. 6.
Ne quis eum, qui in jus voc. 266. * 2. 7.
Ne vis fiat ei, qui in possess. 1395. * 43. 4.
Nihil innovari appellatione. 1644. * 49. 7.
de Novationibus et delegati. 1504. * 46. 2.
de Noxalibus actionibus. 462. * 9. 4.
de Nundinis. 1690. * 50. 11.

O

de Obligationibus et actionibus. 1451. * 44. 7.
de Obsequiis parentibus et patr. præst. 1194. * 37. 15
de Officio Adsessorum. 259. * 1. 22.
——— Consulis. 249. * 1. 10.
——— ejus, cui mandata est jurisd. 258. * 1. 21.
——— Juridici. 258. * 1. 20.
——— Præfecti Augustalis. 255 * 1. 27.
——— Præfecti Prætorio. 250. * 1. 11.
——— Præfecti Vigilum. 252. * 1. 15.
——— Præfecti Urbi. 250. * 1. 12.
——— Præsidis. 255. * 1. 18.
——— Prætorum. 251. * 1. 14.
——— Proconsulis. 253. * 1. 16.
——— Procuratoris Cæsaris. 257. * 1. 19.
——— Quæstoris. 251. * 1. 13.
de Operibus publicis. 1689. * 50. 10.
de Operis libertorum. 1195. * 38. 1.
——— novi nunciatione. 1238. * 39. 1.
——— servorum. 421. * 7. 7.
de Optione vel electione legata. 1031. * 33. 5.
de Origine juris. 231. * 1. 2.